

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МАРИУПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ОСВІТИ ТА НАУКИ

Збірник матеріалів

**XXVII підсумкової науково-практичної
конференції викладачів**

20 лютого 2025 року

Київ 2025

УДК 061.3(063)

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ НАУКИ ТА ОСВІТИ: Збірник матеріалів XXVII підсумкової науково-практичної конференції викладачів МДУ / За заг. ред. М.В. Трофименка. Київ: МДУ, 2025. 385 с.

Рекомендовано до друку та поширення через мережу Інтернет вченою радою Маріупольського державного університету (протокол № 7 від 26.02.2025)

Редакційна колегія:

Голова Трофименко М..В., ректор МДУ, доктор політичних наук, професор;

Члени редколегії Безчотнікова С.В., доктор філологічних наук, професор;
Задорожня-Княгницька Л.В., доктор педагогічних наук, професор;
Іванець Т. М., голова Ради молодих вчених МДУ, кандидат політичних наук, доцент;
Калініна С. П., доктор економічних наук, професор;
Константинова Ю. В., кандидат історичних наук, доцент;
Марена Т.В., кандидат економічних наук, доцент, проректор з науково-педагогічної роботи;
Мельничук І. В., кандидат філологічних наук, доцент;
Омельченко В.Я., доктор економічних наук, професор;
Павленко О.Г., доктор філологічних наук, професор;
Пирлік Н. В., кандидат філологічних наук, доцент;
Романцов В.М., доктор історичних наук, професор;
Сабадаш Ю. С., доктор культурології, професор;
Тарасенко Д. Л., доктор економічних наук, професор.

Збірник містить матеріали XXVII підсумкової науково-практичної конференції викладачів МДУ, яка відбулася 20 лютого 2025 року в Маріупольському державному університеті.

У матеріалах висвітлені актуальні проблеми розвитку міжнародних відносин та зовнішньої політики, філософії та соціології, історії, економіки та менеджменту, права, екології, кібербезпеки, документознавства, культурології, журналістики, філології, літературознавства, методики викладання, педагогіки та психології.

Видання адресоване науковцям, викладачам, аспірантам та здобувачам вищої освіти, а також усім, хто цікавиться сучасними проблемами науки та освіти.

Редакція не несе відповідальності за авторський стиль тез, опублікованих у збірнику.

4. Циганюк Ю. В. Доктрина «плодів отруйного дерева» у кримінальному процесуальному законодавстві України. *Вісник кримінального судочинства*. 2019. № 2. С. 54–67.

Черних Євген,
кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри права,
Маріупольський державний університет

РЕАЛІЇ ТА ПРАВО: ДО ПИТАННЯ ПРО ТЕРИТОРІАЛЬНИЙ СУВЕРЕНІТЕТ

Як не рідко буває, саме життя прокладає стежку до питань, які не знаходяться на поверхні практичної юриспруденції, а складають глибинну площину філософської проблеми природи права. В нашому випадку поштовхом до філософської рефлексії став відомий російський наратив щодо територіальної цілісності України. Нагадаємо, що вищі посадові особи рф наполягають на тому, що територіальні питання між Україною та рф доведеться вирішувати, виходячи з реальності, яка склалася в результаті фактичної окупації значної території України. На їхню думку, Україна має визнати цей факт політично та в подальшому оформити це рішення правовим шляхом, уклавши відповідну угоду з рф. Іншими словами, йдеться про те, що, на думку згаданих осіб, рішення в питаннях права диктуються фактичною реальністю, яка склалася. В загальній теорії та філософії права ця теза розглядається в складі проблеми права та факту або сущого (фактичного) та повинного в праві.

Передусім, зазначена позиція представників країни-агресора викликає велике здивування нехтуванням відомих ідейних засновків права. Але, гадаємо, що тут йдеться не про юридичне невігластво, а про цинічну політику примусу, яка цілком укладається в контекст війни рф проти України. Все ж таки, оскільки така позиція озвучується на вищому політичному рівні рф, вона вимагає відповіді і в правовій площині.

Мета тез полягає в пошуку відповіді на питання, чи дійсно право заслуговує тільки на юридичне закріплення і оформлення тієї реальності, що склалася в соціальному житті?

Вже знайомство з інститутом володіння дає ясне уявлення, що факт і право не те саме. Інакше довелось би визнати будь-якого фактичного володільця, навіть незаконного, власником, тобто особою з правом, лише на тій підставі, що річ перебуває у нього і він поводить з нею як зі своєю.

Здається, навіть з погляду здорового глузду достатньо було б посилання на чинні акти міжнародного права, які закріплюють та легітимізують територіально-правову оформленість України у міждержавному співтоваристві і, що важливо, не становлять предмет юридичних спорів з рф.

Проте, це аргументи емпіричного порядку на рівні позитивного права. З теоретичного боку зазначена проблема є значно глибшою, сягає питань пізнавальної методології правової науки.

З історії права ми маємо безліч прикладів, які переконують в змістовній обумовленості юридичних норм фактами соціальної дійсності. Вже у XVIII сторіччі Ш. Монтеск'є в трактаті «Про дух законів» відтворив вражаючу картину зумовленості змісту права багатоманітними чинниками реальності. У наступному сторіччі ту ж саму ідею виразно висловив один із авторів славетного Кодексу Наполеона, Ж. Порталіс, який зазначив, що кодекси ніхто не створює, оскільки вони самі себе створюють. Пізніше цей принцип детермінізму в різних варіаціях з'являється в багатьох теоріях соціологічного напрямку. В методологічному аспекті такі вчення характеризуються тим, що відтворюють пізнавальний ідеал натуралістичного підходу, який спирається на принцип механічної причинності, відповідно до якого із певних фактичних причин з необхідністю витікають фактичні наслідки, що емпірично перевіряються. Після вражаючих досягнень в природничих науках натуралістичний підхід був охоче перенесений в сферу наук соціальних, внаслідок чого політико-правові явища стали обґрунтовуватися із позиції ціннісно нейтральної емпіричної фактичності, тобто шляхом виведення за межі етики і моральної філософії. Слід зазначити, що методологія диктату фактичного відтворюється в багатьох концепціях права соціологічного напрямку, які передбачають створення права людьми. В них воля, що творить право, скерована фактичною реальністю. Так, за історико-матеріалістичною теорією К. Маркса на перший погляд здається, що людина є активним та свідомим творцем соціального життя, але, якщо поглянути глибше, то можна побачити, що насправді людські рішення та дії заздалегідь визначені диктатом сліпих, не залежних від людини сил – інстинктів, інтересів, потреб. Теж саме можна сказати і про «генетичну теорію» (відому також як «теорія інтересів») Р. Ієринга, автор якої висловив думку, що «не існує жодного правового положення, яке не було б зобов'язане своїм походженням певній меті, тобто практичному мотиву» [1, с. 68], що зумовлені об'єктивною реальністю.

Але, чи завжди право мусить підкорятися диктату фактів? Насправді, натуралістична методологія, що сповідує диктатуру фактичності, спотикається на питанні ціннісних ідеалів, які утворюють підстави справедливих або, сказати інакше, легітимних рішень. Такі підстави, як відомо, зазвичай мають етичний, моральний характер, і всупереч

натуралістичним переконанням не виводяться із фактів соціального життя. У філософії права ця проблема ставиться як питання сущого та повинного. Норма в етичному розумінні повинної поведінки передбачає пояснення джерела повинності (необхідності), тож йдеться про ціннісне значення права. Ідея повинного є ціннісною за суттю, тому передбачає етичне та моральне виправдання.

Поступово прийшло усвідомлення того, що зі встановлення фактів не можна вивести засобами логічного умовиводу жодного ціннісного судження або нормативного висловлювання (правило Юма), тобто, за висловом Кельзена, з того, що щось відбувається, ні логічно, ні концептуально не витікає, що це повинно відбуватися. Численні спроби вивести етичний критерій повинного із корисності (задоволення інтересів, потреб або втіхи) виявилися не переконливими, тому що вони фактично бажане підмінюють тим, що має бути етично бажаним, отже, плутають фактично бажане із справедливістю і добром. Як пише Р. Циппеліус, «корисність» чого-небудь не може зробити з нього зразка» [1, с. 105]. Можна бачити, що за стратегією диктату фактичного, яка ігнорує принципову розбіжність між сущим і повинним, результат тих чи інших обставин та навіть відвертого насилля, що не мають морального виправдання, видається за добро. Звісно, тут виникає складне питання праворозуміння, точніше – співвідношення права та моралі, і за деякими концепціями можна натрапити на заперечення їх єдності (йдеться про відомий розподільчий тезис права і моралі в юридичному позитивізмі). Але погодитися з цією тезою без-моральності права важко, оскільки навіть в умовах тиранічних режимів право зберігає претензію справедливості та правильності, тобто передбачає абсолютні цінності, які не виводяться із фактів. До речі, саме такі ціннісні уявлення відтворюються в загальних принципах міжнародного права щодо територіального суверенітету. Завдяки таким цінностям зберігається потенційна опозиція права до реальності, і завдяки їм право не приречене підкорятися диктату фактів. Як вказує Ж.-Л. Бержель, право стоїть до реальності в різних відношеннях: в одних випадках факти відтворюються у правових нормах, а в інших – норми права випереджають факти та навіть борються із фактами. Тож, думка, що право заслуговує бути тільки засобом юридичного закріплення і оформлення фактичної реальності, є принизливою. Як феномен, що містить уявлення про етичноповинне, право по відношенню до соціальних фактів є величиною оцінною.

Що ж до вищевказаної позиції політичного керівництва рф, то, як зазначалося, це не питання необізнаності, а прояв цинізму з облудною претензією на теоретичну обґрунтованість.

Література

1. Цит. за: Циппеліус Р. Філософія права. Пер. з нім. Київ : ТанDEM, 2000. 300 с.